ՆՈՅԵԱՆ ԱՂԱՒՆԻ
ՇԱԲԱԹԱԳԻՐ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻ | ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ ՇԱԲԱԹ 20 ՅՈՒՆԻՍ 1855 | ԹԻՒ 67

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Օսմանեան Կայսրութեան և Ռուսիոյ Տէրութեան մէջ ծագած անհամաձայնութեան շարունակութիւնը, ամեն տեղ և մանաւանդ Մայրաքաղաքիս մէջ մեծ գրգռութիւն կը պատճառէ։

Թէպէտ ամենևին մէկը չի հաւատար թէ պատերազմը կարելի ըլլայ, բայց իրաց անկանոն և երկբայելի վիճակը ցաւալի ազդեցութիւն մը ունի հասարակութեան մտաց վրայ։ Առևտրական ամեն տեսակ գործերը բոլորովին դադրած են, որովհետև այն վստահութիւնը որ վաճառականութեան հոգին կը համարուի, ամսէ մը հետէ կորսուած է։ Ամեն մարդ անհամբեր կըսպասէ գործոց այս վիճակին ժամ մը յառաջ վերջանալուն։

Հասարակաց միտքը զանազան կողմերէ եկած և տեսակ տեսակ մեկնութիւններով ընդարձակուած իրարու հակառակ լուրերէն բաւական ժամանակ շփոթած էր, և այն շփոթութիւնն է որ դժբաղդաբար կը տիրէ և անհամբեր հետաքրքրութեան մը փոխուած է. ամեն մարդ, ինչպէս վերը ըսինք, պատերազմ չկայ կըսէ, բայց ինքզինքին և ուրիշին կը հարցունէ թէ վերջը արդեօք ի՞նչ պիտի ըլլայ։

Խաղաղութեան անվրդով մնալուն յոյսը նախ Վեհափառ Սուլթանին անժխտելի իրաւունքէն, և երկրորդ՝ Կայսերական կառավարութեան արժանաւոր վարմունքէն յառաջ կուգայ։

Ասկէ զատ աղէկ գիտնալու է որ ամեն տեղ և ամեն ժամանակ քաղաքական առարկութիւններէն դուրս, ուրիշ առարկութիւն մըն ալ կայ որ մարդկային խղճմտանաց աղբիւրէն սկիզբն կ'առնու, որն որ մարդուս միտքը շփոթիչ գաղափարներէ զտելով՝ զանիկայ ազատ կը թողու ճիշդ խորհելու։

Հասարակաց միտքը յանկարծ իւր ապահովութիւնը կորսնցունելով, և երկուց տէրութեանց մէջ քաղաքական յարաբերութեանց դադարմանէն անհանգիստ ըլլալով, իւր առաջին յուզմունքը թողուց ու իրաւանց և արդարութեանց վրայ կեցաւ։

Կայսերական կառավարութեան վարմունքը Ռուսիոյ պահանջմանց դէմ արդէն ապահովութեան բաւական գրաւական մըն էր, որն որ աւելի ստուգուեցաւ երբ Գաղղիոյ, Անգղիոյ, Աւստրիոյ և Բրուսիոյ Տէրութիւնները ըսկսան Օսմանեան Վեհափառ Կայսեր գերագոյն իրաւունքը բարոյական և նիւթական ազդեցութիւննին պաշտպանելու։

Բարձրագոյն Դրան իրաւախոհ դաշնակից տէրութիւններուն ետևէն՝ ամեն երկիրներու ամեն տեսակ քաղաքական գաղափարներ ունեցող լրագիրները սկսան, կարծես թէ իրարու նախանձելով, արդար իրաւանց կողմնակցութիւն ընելու, և ազգերուն ճիշդ գաղափարաց արձագանգը ըլլալով իրենց կառավարութեանց վարմունքէն հաւանութիւն ցուցընելու, այնպէս որ հիմայ կասկած չի մնար Օսմանեան և Ռուսիոյ տէրութեանց վէճին խաղաղութեամբ վերջանալուն։

Արևելեան ազգերը Վեհափառ Սուլթանին և կառավարութեանը համակրութիւններ կը ցուցընեն, որոնք Կայսերական իրաւանց արդարութեան և Վեհափառ Սուլթանին համար ունեցած երախտագիտութեան նշաններն են։

Կայսերական կառավարութիւնն ալ արժանաւոր հայրենասիրութեամբ պատահմանց առաջը առնելու հարկաւոր պատրաստութիւնները անդադար կը շարունակէ։ Զօրաց խումբերը ամեն գաւառներուն մէջ մեծ եռանդով և կարգաւորութեամբ կը գումարուին։ Եթէ պատերազմ ալ ըլլալու ըլլայ՝ անշուշտ ցամաքի բանակները և ծովու զօրքը իրենց զինուորական կրթութեամբը և հայրենասիրական եռանդովը պիտի ցուցընեն Եւրոպիոյ ազգաց և բոլոր աշխարհի որ Աստուած Սուլթանին իրաւունքը պաշտպանելու կարող են։

Օսմանեան տէրութիւնը դաշնադրութեանց զօրութեանը ապաւինելով՝ վստահութեամբ կըսպասէ խնդրոյն լուծմանը և ամեն դժուարութիւնները աչքը առած է, և Կայսերական երկիրները բնակող զանազան ազգերը իրենց կառավարութեան հաստատուն միտքը և բարեկամ տէրութեանց համակրութենցը վստահանալով, պատերազմէ ծագած դժբաղդութիւններէն հայրենեաց ազատ մնալը կը յուսան։

— Երբ ըսինք թէ ամեն երկիրներուն լրագիրները Օսմանեան Տէրութեան իրաւունքը կը պաշտպանեն։ Մինչև հիմայ յարգոյ հասարակութիւնը Եւրոպայի լրագիրներէն հանուած շատ յօդուածներ կարդաց։ Այսօր քանի մը հատ ալ պիտի քաղենք և աւելի փութով Ամերիկայի լրագիրներէն մէկուն մէջէն ալ յօդուած մը պիտի թարգմանենք, որով պիտի տեսնուի թէ Նոր աշխարհի մէջ ալ արձագանգ գտան Հին աշխարհի համակրութիւնները 'ի պաշտպանութիւն Օսմանեան իրաւանց։

Ամերիկա Նիւ-Եօրք Ինտէբէնտէնթ
19 մայիսի

"Ամերիկան յիրաւի հեռի է Սուլթան Ապտիւլ Մէճիտի կայսրութենէն, եթէ հին ժամանակներուն պէս, հեռաւորութիւնը աշխարհագրական լայնութեան և երկայնութեան աստիճաններով չափելու ըլլանք. բայց Տաճկաստանի մէջ Ամերիկացւոց օգուտները և գլխաւորաբար Միացեալ Նահանգաց հասարակապետութեան սկզբունքը շատ ժամանակէ հետէ հարկաւոր համարեցին, որ Կոստանդնուպօլսոյ մէջ դեսպանատուն մը ունենանք ու երկուց կառավարութեանց յարաբերութիւնները աւելի մտերմացընենք։ Օսմանեան Կայսրութեան այսպիսի վիճակը այնպիսի առարկայ մըն է՝ որ Միացեալ Նահանգները անտարբեր աչօք չեն կրնար նայիլ։ Ռուսիոյ պահանջմանց ընդունելութիւնը, խիստ ծանրակշիռ կարևորութիւն ունեցող պարագաներու պատճառ կրնայ ըլլալու Ամերիկացի ժողովրդեան համար։ Ասոր աղէկ հասկցուի Կոստանդնուպօլսոյ մէջ որ երբեք Ռուսիոյ չը պիտի թոյլ տրուի Տաճկաստանի ամբողջութեան և անկախութեան ամենաթեթև վնաս մը հասցընելու, և Միացեալ Նահանգները բոլոր ուժովնին դէմ դնելու են։ Աղէկ իմացուի որ Ամերիկայի ժողովուրդն ու Կառավարութիւնը Միջերկրական ծովու մէջ Ռուսիոյ բացարձակ իշխանութեան ընդարձակութիւնը շատ վնասակար կը համարին քաղաքական և կրօնական ազատութեան՝ երկու տարերաց լուսաւորութեան, որ Ամերիկայի քաղաքականութեան կ'առաջնորդէ և մեր երկրին բարեկեցութիւնը կը պահպանէ ու կը յաւելու։"

— Յիշեալ Ամերիկայի լրագրին յօդուածը գրելէն ետքը՝ այս տեղս աւելորդ չենք համարիր դնել նաև այն ճառը, զոր խօսեցաւ քանի մի օր առաջ Ամերիկայի պատերազմական նաւու մը հրամանատարը, երբ Վեհափառ Սուլթանին ներկայանալու պատիւ ունեցաւ։

"Օգոստափառ Տէր

"Յատկապէս բաղդաւոր կը համարիմ զինքս որ պատիւ ունեցայ ներկայանալու Ինքնակալի մը, որուն բարուց ազնուութիւնը, ազատամիտ և լուսաւորեալ գաղափարները անունը հռչակեցին ինչպէս Հին աշխարհի մէջ՝ նոյնպէս Նոր աշխարհի մէջ ալ։ Կայսրութիւնդ յառաջացընելու և ժողովրդեան երջանկութիւնը ապահովցընելու համար՝ Ձեր Մեծութեան անդադար ջանքը բոլոր աշխարհի համակրութիւնները և զարմացումը գրաւեցին։ Ձեր Մեծութիւնը ամենևին ուրիշ երկրի մը մէջ կառավարութեան յարգանքը և ժողովրդեան բարեմաղթութիւնները այնչափ բարձր աստիճանի վաստըկած չէ, որչափ Ամերիկայի Միացեալ Նահանգաց մէջ։ Ձեր Մեծութիւնը, կարծեմ հաւատալու, թէ Ամերիկայի Հասարակապետութեան Նախագահին և ժողովրդեան զգացմունքը կը յայտնեմ, երբ Ձեր Մեծութեան անձնական երջանկութեանը և Ձեր իմաստուն և արդարադատ կառավարութեան անկախութեանը և բարեբաստութեանը վերաբերեալ ամեն բանի մէջ անոնց խորին համակրութեանց անկեղծական հաւաստիքը կը մատուցանեմ։"

Սէմաֆօր։

"Եթէ Օսմանեան Կայսրութեան վրայ իւր հզօր դրացւոյն կողմէն յարձակման վտանգին միտքերնիս զբաղեցընեմք, պէտք է խորհինք որ Կոստանդնուպօլիս իյնալու համար Ռուսիոյ Տէրութիւնը կամ Սև ծովէն նաւատորմիղով գալու է, և կամ Պեսարապիոյ կողմէն ցամաքի զօրօք կանոնաւոր յարձակում ընելու է։

"Այս երկու փորձերէն առաջնոյն յաջողութիւնը պարզապէս անկարելի է, քանի որ Սեվաստոփոլի և Օտեսայի նաւերուն վրայ կը հսկեն Գաղղիոյ և Անգղիոյ նաւատորմիղները, որոնք Ռուսաց ծովային զօրաց պէս Տաճկաստանի Մայրաքաղաքին մօտ են։ Սև ծովու նաւուց տեղերնուն ելլալը սոսնուելուն պէս՝ միացեալ նաւախումբերը խարիսխը կը վերցընեն ու Դարդանելի նեղուցէն կանցնին; և Ռուսներէն առաջ կամ գոնէ մի և նոյն ժամանակը Կոստանդնուպօլսոյ նեղուցը կը մտնեն։

"Արդ՝ Ռուսիոյ Տէրութիւնը ինքզինքը չի կրնար խաբել թէ ինչ հաւանական վախճան կրնայ ունենալ իւր նաւուց և արևմտեան երկու զօրաւոր ծովային Տէրութեանց նաւախումբերուն իրարու դէմ գալը։

"Ցամաքէն Օսմանեան Կայսրութե. վրայ յարձակիլն ալ շատ դժուար և կասկածելի յաջողութիւն ունեցող ձեռնարկութիւն մը ըլլալը, Ս. Պետրբուրգի Դահլիճը ամենէն աղէկ գիտէ։ Մոռցած չը պիտի ըլլայ որ Սուլթան Մահմուտէն Ադրիանուպօլսոյ դաշնադրութիւնը ստանալու համար երկու անգամ (1828 և 1829) բանակ կազմել հարկ եղաւ, այնպիսի ժամանակ մը որ Ենիչէրիներուն կոտորածին և նոր կարգադրութեանց

զբաղմունքին պատճառաւ. յիշեալ Սուլթանը ներքին նեղութիւններ ունէր, և խուսափելու և Թերակղզի բանակը երկուքի բաժնելու ստիպեալ էր, որպէս զի կրնայ դուրսի Թշնամեաց դէմ դնելու, և ներսի նախապաշարեալ Մահմետականաց կուսակցութիւնը զսպելու։

"Այժմ կացութիւնը մի և նոյն չէ։

"Ապտիւլ-Մէճիտ որ կրնայ հաւատոյ իր համակրութեան, իսլամներուն անկեղծ գործակցութեան, նաև Յոյն կղերականաց գործակցութեանը վրայ, որոնց ամենքն ալ չեն ցանկար հիմնական [illegible] արտօնութիւնները և ազատութիւնները Ռուսիոյ կրօնական պաշտպանութեան հետ փոխել։

Ռուսիոյ Տէրութիւնը Մահմուտի Թագաւորութեան ժամանակը չի գտնուած նու[illegible]թական արգելքներն ալ պիտի գտնայ իւր դէմը։ Այժմ Օսմանեան Կայսրութիւնը հարիւր յիսուն հազարէն աւելի կանոնաւոր զօրք ունի, առանց հաշուելու հարիւր հազար անկանոն զօրքը, Արնաւուտները, և այլք, որոնք Քաղաքներուն չափ քաջ են։ Այս բանակով Բարձրագոյն Դուռը դիւրաւ կրնայ Դանուբի անցքը և Պալքանեան լերանց ամուր դրութիւնները պաշտպանելու, թէև Ռուսիոյ Տէրութիւնը իրեն սահմաններուն մօտ Օսմանեան գաւառները մանէ։

"Վերոյիշեալ երկու պատերազմներուն ժամանակը Սուլթանը մինակ էր, և Գաղղիոյ, Անգղիոյ, Աւստրիոյ, և Բրուսիոյ Տէրութիւնները Ռուսաց Կայսեր պատերազմական գործառնութեանց դէմ չէին դներ։ Բայց ի՞նչպէս կրնայ, գիտնալ թէ հիմայ պատերազմ բացուելու ըլլայ՝ եթէ Բարձրագոյն Դուռը բոլոր Եւրոպիոյ Տէրութիւններուն յայտնի օգնականութիւնը ունենայ, որոց երկու աւելի ուժովները մտքերնին որոշած են իրենք ալ կռուի մտնելու, 'դաշնադրութիւնները 'ի գործ դնելու և Օսմանեան Կայսրութեան անկախութիւնը պաշտպանելու։ Այս խնդրոյն մարդ չըլլար որ չի պատասխանէ։ Ասկէ զատ՝ Տաճկաստանը ուրիշ օգնութ մըն ալ ունի, որ է Կովկասեան լերանց և Պօնթոյ բնակիչները ոտք հանել։

"Աստի Եւրոպիոյ այժմեան վիճակին մէջ Ռուսիոյ կողմէն յարձակմունք ըլլալու կարելութեան հաւատալու համար և Օսմանեան երկիրները մտնելուն երկիւղը արդարացընելու համար, բաւ պէտք է որ ամենայն Ռուսաստանեայց Կայսրը հիմակուան ժամանակի Թագաւորաց ամենէն անխոհեմն է։

Մօրնինկ Բօսթ, 6 յունիս Լոնտոն։

"Ռուսիոյ՝ Արևելից մէջ բռնած չարախորհուրդ և չարամիտ ընթացքը միայն մէկ վախճան կրնայ ունենալու, այսինքն անյաջողութիւն։ Կը յուսամք որ Ռուսիոյ Կայսրը ատ բանը հասկնալով չի դժուարիր արդարութեան ձգելու այն, որ զինու զօրօք երբեք չի պիտի կրնայ ձեռք բերելու։ Բարձրագոյն Դուռը կատարեալ հաստատութեամբ և միանգամայն ամենէն հաշտեցուցիչ և բարեկամական կերպիւ պատասխանեց Մէնչիքօֆ իշխանին կողմէն անձնական հպարտութեամբ առաջարկուած խնդիրներուն։ Ասանց նոր անպատուութեան գործը լըմընցընելու համար Ռուսիոյն միայն մէկ ճամբայ ունի. ան ալ ետ քաշուիլն է։

"Երբոր մէկը գէշութիւն մը կընէ աւելի պատուաւոր կըլլայ զանիկայ խոստովանել քան թէ նոր անիրաւութեանց ձեռք զարնել ու անդարման ամօթ կրել։

"Մայիսի 19ին Րէշիտ փաշայի կողմէն Մէնչիքօֆ իշխանին գրուած վերջին թուղթը, որուն Ռուսիոյ դեսպանը խիստ ամբարտաւանութիւ պատասխանեց, կը յայտնէ որ եթէ Օսմանեան Կայսրութիւնը Յոյն քրիստոնեաները պաշտպանել խոստանալ չուզէր, Ռուսիոյ Տէրութիւնը կրնար զանոնք պաշտպանել երբոր պէտք ըլլար, և ատիկայ ընելու համար կատարեալ իրաւունք ունի։

"Եթէ Ռուսիոյ դիտաւորութեանց անարդարանալի առարկային ապացոյց մը պակսելու ըլլար, այդ ապացոյցը կրնար յայտնի կերպիւ երևնալ Բարձրագոյն Դրան տարօրինակ թոյլտուութիւնները մերժելէն։ Րէշիտ փաշային այս հաշտեցուցիչ ընթացքէն ետքը Ռուսիոյն կրնալո՞ւ է իւր զօրքը յառաջ տանիլ ու Տաճկաստան յարձակել, և ան ալ ո՛չ թէ անոր համար որ Վեհափառ Սուլթանը իւր Յունադաւան հպատակաց արտօնութիւններ չի տար, այլ անոր համար որ հաստատութեամբ ետ կը կենայ իւր անկախութիւնը զոհելէն, անանկ դաշնադրութեան մը ստորագրելով որ զինքը Ռուսաց Կայսեր գործակալ կընէ, Ռուսիոյ տալով իւր տասն ու մէկ միլիոն հպատակաց պաշտպանութիւնն ու կառավարութիւնը։

"Բարձրագոյն Դուռը ո՛չ միայն կը հաճի Ռուսիոյ հպատակաց արտօնութիւններ տալու, այլ նաև կը հաճի Ռուսիոյ Տէրութեան խոստանալու որ այն արտօնութիւնները հաստատ պիտի պահէ։ Բայց այն որ Բարձրագոյն Դուռը չընդունիր, և Գաղղիոյն ու Անգղիոյն միաբերան որոշած են համարձակաբար քաջալերելու զնա որ չընդունի, Ռուսիոյ հրամանաց ներքևը մտնալն ու Օսմանեան հպատակաց վրայ պաշտպանութիւն ընելու և խառնուելու իշխանութիւն տալն է։

"Օսմանեան Տէրութիւնը դեռ այն աստիճան ցածութեան հասած չէ, որ այսչափ մեծ անպատուութեան մը առջև իսկոյն գլուխը խոնարհեցընէ։ Եթէ հասած ալ ըլլար, արևմտեան Տէրութիւնները իրենց օգտին և պատւոյն համար չէին համբերեր որ Տաճկաստանը նյս տեսակ միջոցներով Ռուսիոյ Կայսեր կառավարութեան հպատակի։ Այս բանը հարիւր յիսուն տարիէ հետէ Ռուսիոյ փափաքածն ու խորհածն է։ Տաճկաց Տէրութիւնը այնպիսի արագութեամբ կը յառաջադիմէ ազատութեան և լուսաւորութեան ճամբուն մէջ, որ Ռուսիոյն կը տեսնէ իւր ձեռքէն փախչելու վրայ։

"Կայսրը նենգութիւն բանեցընելով դաշնադրութի մը տանալ ուզեց, որով Եւրոպական Տաճկաստանի ձեռքբակալութիւնը ապահով կերպիւ պիտի դիւրանար, բայց հընարքը չը յաջողեցաւ։ Վ. Սուլթանը որոգայթը չինկաւ, և թէպէտ Գաղղիայն ու Անգղիայն խաբուած էին, բայց ժամանակին ալթնցան արգիլելու համար, որ Տաճկաց ձեռքէն նենգութեամբ չառնուած բանը բռնութեամբ չառնուի։

"Եթէ Կայսրը մնացած մի միայն պատուաւոր ճամբան չընդունիր, և եթէ մեծ պակասութիւն մը գործելէն ետքը չի խոստովանիր ու ետ չի քաշուիր, այն ժամանակ անշուշտ պիտի յաղթուի։ Տաճիկներուն զօրքը իրեններէն աւելի աղէկ են, և Յոյն քրիստոնեաները որ Սուլթանի իշխանութիւնը նախամեծար կը համարեն, իրենց ազատութիւնն ու կեանքը պաշտպանելու համար ազգային կռուոյ մը յառուկ յուսահատութե պիտի պատերազմին։ Այս՝ քաջութիւնը և միասաց որոշումը, Գաղղիոյ և Անգղիոյ զէնքերուն պաշտպանութեամբը առանց երկբայութեան յաղթելու են Ռուսիոյ զօրաց, որ առանց այլ և այլի այնպիսի հարուած մը պիտի ընդունի որ ամենևին սեւած չունի, հարուած մը որ իւր գանձը կործանելու է, երկրային կարողութիւնը նուազեցընելու է, և բարոյական ազդեցութիւնն ալ բոլորովին ջնջելու է։

"Դանուբեան իշխանութեանց մէջ մտնելը 1841ին դաշնադրութեան հակառակ է, Բարձրագոյն Դուռն ալ այն ժամանակ խաղաղութեան մէջ ըլլալով երկուց Տէրութեանց միացեալ նաւատորմիղները Ճերմակ ծովու նեղուցէն կ՚անցնին, և անոնց զօրութիւնը բաւականէն աւելի է Կոստանդնուպօլսոյ դէմ օտար յարձակմունքին առաջը առնելու կամ պարապ հանելու։ Կայսեր համար՝ և խաղաղութեան օգտից համար աղէկ կըլլայ, որ մինչդեռ ժամանակ է ետ քաշուի։ Բայց ինչ ճամբայ որ բռնէ, Տաճկաստանի անկախութիւնն ու ամբողջութիւնը վտանգի մէջ չեն իյնար անոր զէնքերէն, ինչպէս որ անոր պաշտօնական նամակներէն չինկան։

"Արևմտեան Տէրութեանց սրտեռանդն միաբանութիւնը արդար և պատուաւոր գործոյ մը ծառայելու համար՝ այնպիսի կործանիչ նիւթական և բարոյական զօրութիւն մը յառաջ բերաւ, որ հանգիստ կրնամք ըլլալու Տաճկաստանի ապահովութեանը, դաշնադրութեանց պատւոյն և Եւրոպիոյ ազատութեանց անվախտ մնալուն համար։"

Թայմզ. Լոնտոն 10 յունիսի։

"Կրնամք հաստատել թէ Անգղիոյ, Գաղղիոյ, Աւստրիոյ և Բրուսիոյ կառավարութիւնները իրենց բարի ծառայութիւնները և միջնորդութիւնն անգամ առաջարկեցին միաբանութեամբ, 1841ին եղած դաշնադրութեանց ստորագրուած ըլլալուն համար։ Որպէս և իցէ, Ռուսիոյ սէրութիւնը անոնց միջնորդութիւնը և բարի ծառայութիւնները մերժեց։ Կըսէ թէ ծագած խնդիրները իրեն և Տաճկաստանի կը վերաբերին և իրեն ու Բարձրագոյն Դրան մէջ պիտի կարգադրուին։ Կ՚երևի որ խաղաղական կերպիւ մը վերջանալուն հնար մը չկայ առայժմ։ Ռուսաց Կայսրը անպատճառ կամ յաջողութեան նախանձը և կամ յաղթուելու ամօթը ունենալ կուզէ, որն որ աւելի հաւանական է։ Բարի. թող կամքը կատարուի։ Մեր ամեն հաշիւներուն համեմատ Գաղղիոյ և Անգղիոյ նաւախումբերը յունիսի 16ին Ճերմակ ծովու նեղուցին բերանը հասած ըլլալու են, և ըստ որում Ռուսաց զօրքը ամսոյ 15ին Թշնամութիւնները սկսելու հրաման առացած են, յայտնի է որ Օտէսայէն կամ Սեվաստօփօլէն Ռուսաց նաւատորմիղը Սեաւ ծովու նեղուցը հասնելէն քանի մը օր առաջ միացեալ նաւախումբերը կրնան հասնելու։ Դժբաղդաբար պատերազմը անզգուշանալի կ՚երևի։ Բնաւ ին երկար չի պիտի կրնայ տևել։ Եւրոպիոյ Տէրութիւնները Ռուսաց անարդարանալի յարձակման դէմ դնելու համար իրարու հետ կապուած ըլլալով՝ անշուշտ պիտի կրնան Օսմանեան Կայսրութեան ապահովութիւնը հաստատ պահելու, և խիստ դաս մը տալու նենգաւոր փառասիրութեան Նիկողայոս Կայսեր որ պատիւը և բարի համբաւը ոտքի տակ առաւ, Եւրոպիոյ խաղաղութիւնը վրդովեց, և անմնաս դրացի մը կործանելու եւաւ այնպիսի միջոցներով, որոնք առանց այլևայլի արժանաւոր դժբաղդութիւն մը պիտի բերեն իրեն, և որոնք արդէն անպատիւ ըրին Ռուսիոյ Կայսեր անունը որ առաջները այնչափ համարում ունէր։"

— Կիրակի օրէն մինչև չորեքշաբթի օր Անատոլիոյ զանազան գաւառներէն 17 հազար պահեստի զօրք (րէտիֆ) եկան Մայրաքաղաքս և պատերազմական գործոց պաշտօնատեղւոյն հրապարակը մեծ Սպարապետի առջև անցնելով դէպ 'ի Պուլղարիստան ղրկուեցան։ Ուրիշ զօրքեր ալ կըսուին, որոնք Կոստանդնուպօլիս գալերնուն պէս՝ նոյն կողմը պիտի ղրկուին։

— Ընցեալները Եգիպտոս ղրկուած Կայսերական "Հրամանաց համեմատ՝ Բարձրապատիւ Ապպաս փաշայն 3 մեծ նաւ. 4 ֆրէկաթ, 2 գօրվէթ, 1 պրիկ և 2 շոգենաւ պիտի ղրկէ ցամաքի զօրաց հետ. որոնք տասն օրուան մէջ Կոստանդնուպօլիս կըսպասուին։

— Չորեքշաբթի օր Կայսերական հրամանաւ բժշկական գործոց նախագահուհեց և Արդարութեան Բարձրագոյն Ատեանին անդամ Իսմայիլ փաշայն Զմիւռնիոյ ընդհանուր կառավարիչ անուանեցաւ փոխանակ Բարձրապատիւ Ալի փաշայի։

— Կայսերական հրովարտակաւ, որ 'ի 15 ներկայ ամսոյ Նիկոմիդիոյ տեղակալ Հաճի Ահմէտ փաշայն Լազիստանի կառավարիչ անուանեցաւ, փոխանակ Էտհէմ փաշային, որ անոր յաջորդեց։

Սպորագրութիւն էնէղէցւոյն Հայոց Սարնոյ Քաղաքի։
Շարունակութիւն փէս Թիւ 66։

Իսկ բեմն սեղանոյն յառաջացեալ յորմոյն կիսամարդաչափ բարձրութեամբ. մի միայն կամար է յառաստաղի յարկին 'ի միջավայրն, որոյ ներքոյ յորմունս անդ սիւնանման ձևացուցեալ մինչ 'ի յատակ երկրին. ունի և աւագան յաջակողմն դասուն, և մի դուռն առ կարի փոքրկութեանն։

Չունի այս տաճար զարձանագիր շինութեան արժանաւոր հնութեանն. այլ թէ գուցէ լեալ յորմունս նորա յառաջագոյն, ո՛չ երևի առ մեօք, բայց թէ ընդ բաւեծեփն անհետացուցեալ, զոր արարեալ են 'ի ներքս անդ, ո՛չ կարացաք ստուգել յականատեսաց. միայն 'ի կիսաբոլորակ բարաւորս դրանն 'ի ճակատու եդեալ է վէմ մարմարինեայ և խաչ քանդակեալ 'ի նմին հանդերձ յիշատակագրութեամբ, և յայլոյ անուն և ո՛չ վերաբերեալ 'ի շինութիւն տաճարիս. որ և ունի օրինակ զայս. "Կանգնեցաւ Սուրբ խաչս բարեխօս առ աստուած վասն երանեալ ոգւոյ տեառն Յովհաննու Կոստանդնուպօլսոյ Արքեպիսկոպոսի Պատրիարքին. 'ի թուին ՌՃՂ. փետրվար. 14։

Սեղանն ունի խաչկալ քանդակագործ, զոր կանգնեալ է ներկայ Առաջնորդ տեղւոյն Սրբազան Գրիգորիոս արհին յառաջին Առաջնորդութեանն իւրում և յառաջնումն նուագի բարեկարգութեանն վիճակին։

Ըստ դրան տաճարիս այսրէկ 'ի ձախակողման դասուն՝ է գերեզման նահատակի Գէորգ անուն, որ վասն 'ի Քրիստոս հաւատոցն նահատակեցաւ աստէն. զորոյ զմարմինն ամփոփեալ հաւատացելոց յեկեղեցւոջս առ սեղանովն կոչեցեալ սրբոյն Մինասայ՝ յանուն նորա կոչեցաւ և գերեզման նահատակին" սրբոյն Մինասայ. այլ 'ի կառուցանել զնոր հոյակապ եկեղեցին և 'ի քակելն զհինն, բաց օթեայ մնալով և գերեզմանն Սրբոյն, փոխադրեցաւ յայժմեան տեղի առ դրան տաճարիս, որպէս ասացաւ առ 'ի չլինել ոյ կոխան ոտից յառաջնումն տեղւոջ. ուր բացեալ է արդէն ճանապարհ։ Յայս գերեզման սրբոյն Մինասայ անուամբ պատուեալ, ժողովուրդք գիմեն հանապազ յուխտ լինկօք և մոմեղինօք առ 'ի գլուխ կոյսառեան, զոր ընծայեն Սրբոյն. սակս որոյ և անուանեն Էօրսատաու Մինասու։ Բայց 'ի տապանաքիմէն ունի և խաչքար հին 'ի ժամանակէ նահատակին։

Յաջակողմն դրան ամփոփեալ կայ մարմին Կուրապցի Պետրոս եպիսկոպոսի Առաջնորդ եղելոյ քաղաքիս Հայոց. որ հանգեաւ առ տէր յամի 1844։ Ըստ գերեզմանաւս գոյ և հին խաչքար մի. յորոյ վերայ գոյ և թըւական յամին Հայոց ոխը. առանց արձանագրութեան. զոր Եփրեմ եպիսկոպոս նախկին Առաջնորդ լուեալ, եթէ գտանի սոյն վէմ յամրոցի քաղաքի և Տաճիկք կամին աղաւաղել զայն, ետ բերել և կանգնել աստէն 'ի յիշատակ հնութեան. փոխանակեալ զայլ քար 'ի ձեռս Տաճկացն։

Ըստ պարսպաւ եկեղեցւոյս յարևմտից արտաքոյ նորա՝ է դպրատուն մանկանց. յորս ուսանին աշակերտք բովանդակ 460։ Բոլոր դպրատանն են չորս սենեակք յերկուս բաժինս հատուածեալք. յորոց մասն արևելեան է, յորում սենեակք երկուք մնացեալք են յառաջին շինութենէ Կարապետ Արք եպիսկոպոսի յաւուրս առաջնորդութեան իւրոյ. իսկ մասն արևելեան յորում երկրքին ընդարձակ սենեակք են տեղիք ուսման յառաջադաս աշակերտաց, 'ի յետին աւուրս նորոգեցան յայլ ձև. վայելչութեան փոխեալ։

Կառավարութիւն դպրատանն 'ի ձեռս է Արծնեան ընկերութեան ընդ անմիջական տեսչութեամբ Սրբազան Առաջնորդին. առարկայք ուսման՝ են Քերականութիւն, Քրիստոնէական, Մանկավարժութիւն, Երաժշտութիւն և Տաճիկ լեզու. ուսուցիչք են Քերականութեան՝ Աւետիք վարժապետ Արապկերցի. Երաժշտութեան՝ Բիւզանդ Զօրաբաքեան եղբայր Սրբազան Առաջնորդին, նախկին դասատու Խորէնեան դպրատան Պալատու, աշակերտ յարգի վարժապետի Արիստակեայ երաժշտի. նաև Ղազարոս վարժապետ Մանկավարժութեան և վայելչագրութեան, ընդ տեսչութեամբ Ղազարոսի Տէր Մելքիսեդեան և Տէր Սահակայ Տէր Պետրոսեան. կառավարիչ աշակերտաց՝ Մըկրտիչ վարժապետ Մանկասարեան։

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Եւրոպայէն եկած վերջին լուրերը ամսոյս 18էն են։ Ամենեւին յիշատակութեան արժանի լուր մը չի կայ, բայց 'ի Արեւելեան խնդիրէն, որ առ հասարակ ամենուն միտքը կը զբաղեցընէ։

Յունիսի 13ին Անգղիոյ Լօրտերու և պատգամաւորաց խորհրդարանները հարցումներ եղան Գաղղիոյ և Անգղիոյ նաւախումբերուն՝ մեկ տեղ Դարդանէլի կողմերը խրկուելուն լուրը Մօնիթէօրի մէջ ծանուցուելուն վրայօք։ Լօրտ Քլարէնտըն և Լօրտ Րըսէլ ըսին թէ այս որոշումը Գաղղիոյ կառավարութեան հետ համաձայնութեամբ եղաւ, և Լօրտ Քլարէնտըն աւելցուց թէ Արեւելեան խնդրոյն վրայ երկու Տէրութիւնները կատարելապէս համաձայն են։

Անգղիացի լրագրաց լեզուն յունիսի 15ին և 16ին առ հասարակ առաջուանէն աւելի սաստկացած է Ռուսիոյ դէմ։ Ամենն ալ կը հերքեն այն իրաւունքը զոր Ռուսիոյ Տէրութիւնը ունենալ կըկարծէ Դանուբեան իշխանութեանց երկիրները զօրք մտցընելու։ Թայմզ լրագիրն ալ որ երբեմն այս բանին յանձնառու կըլլար, հիմա կը յայտնէ թէ Ռուս զօրաց յիշեալ երկիրը մտնելը պատերազմի պատճառ չը համարուինէ ալ, երկար ժամանակ շատ Եւրոպական Տէրութեանց խաղաղական յարաբերութիւններուն փնասակար պիտի ըլլայ։

Վիէննայու Ռուսաց դեսպան Պարոն տը Մէյէնտօրֆը Աւստրիոյ Տէրութեան Դահլիճին խիստ հանդարտեցուցիչ ապահովութիւններ տուեր է Օսմանեան և Ռուսաց Տէրութեանց մէջ եղած գժտութեանց վրայօք։ Կը յուսացուի թէ Ռուսիոյ կառավարութիւնը այս խնդիրը օտար Տէրութեանց միջնորդութեամբ պիտի վերջացընէ։ Ռուսաց զօրքը սահմանները չըպիտի անցնին, բայց միայն այն ատեն որ Բարձրագոյն Դուռը դաշնադրութեանց հակառակ վարուելով, օտար Տէրութեան մը թոյլ տայ՝ որ Ջերմակ ծովու նեղուցէն պատերազմական նաւ անցընէ։

ԱԶԳԱՅԻՆ

Անցեալ հինգշաբթի օր Հայոց ազգի կողմէն վեհափառ Սուլթանին շնորհակալեաց և հաւատարմութեան հաւատքը կրկնելու համար բարձրապատիւ Րէշիտ փաշային յանձնուած աղերսագրին թարգմանութիւնն է։

« Երդապահաստատ և գթառատ Կայսերական աթոռոյն (յաւիտեան անսասան մնասցէ) շնորհակալութեան խոնարհ աղերսագիրս կը մատուցանեն Կոստանդնուպօլիս բնակող Հայոց Պատրիարքը, Եպիսկոպոսները, Վարդապետները, Քահանաները, Սեղանաւորները, Արհեստաւորները, և ուրիշ ծառաները, Աշխարհի և մեր բարերար Վեհափառ Սուլթան Տեառն մերոյ կատարեալ արդարութիւնը, գթառատութիւնը, հաստատակամութիւնը և անհուն բարութիւնները ամէն ազգաց ծանօթ են։ Նորին Կայսերական Մեծութիւնը Արքայական երանաւէտ Բարձրագոյն Աթոռը նստած երջանիկ օրէն հետէ ամէն դասու Կայսերական հպատակներուն կատարեալ պաշտպանութիւն ունենալնուն և առանց բացառութեան կրօնական և հոգեւորական գործոց մէջ անխթերի հանգստութիւն վայելելնուն համար՝ սովորական բարութեամբ և ողորմածութեամբ շնորհած այնչափ գթասիրական թոյլտուութեանցը և գործնական շնորհացը նոր և գեղեցիկ օրինակ մը տալու բարեհաճելով, այս անգամ ալ Բարձրագոյն արդարաշնորհ հրովարտակով մը (որուն գլուխը Նորին Կայսերական Մեծութեան օրհնեալ և բարերար ձեռաց հրամանագիրովը զարդարուած է), կ'աւետէ մեզ իր վճռողական արքունի հրամանը, որ խոնարհ ազգիս եկեղեցականաց յատկացեալ հոգեւորական արտօնութիւնները և Կայսերական Տէրութեան երկիրներուն մէջ գտնուած եկեղեցիներնիս և վանքերնիս և անոնց կից հողերնիս, կալուածներնիս և ուրիշ կրօնական տեղերնիս ասկէ ետքն ալ բառ արժանւոյն աղէկ պահպանուին։ Այս Կայսերական Հրովարտակը խոնարհ Պատրիարքարանիս մէջ ազգային ընդհանուր ժողով կազմելով Սեղանաւորաց, Արհեստաւորաց և ուրիշ պէտք եղած անձանց ներկայութեամբ կատարեալ յարգանօք և ակնածութեամբ բացինք և կարդացինք, և արդար միտքը ամենուն ծանուցինք։ Կայսերական գթասիրութեան այս նոր և Բարձրագոյն ապացոյցին համար բոլոր ազգս արտաքոյ կարգի և անսահման շնորհակալութեամբ լեցուելով, ինչպէս որ ամէն հաւատարիմ հպատակաց բաղձանքներուն գլխաւորը և նպատակներուն առաջինն է, ամէն ժողովրդեանս իւրաքանչիւր անհատին լեզուին վրայ կրկին կրկին նորոգուեցան այն բարի աղօթքները, որով ամենարդար Աստուծմէ և ամէն բարեաց Տուողէն կը խնդրեմք, Վեհափառ Սուլթանին Թանկագին կենաց օրերը, երջանկութիւնը, փառաւորութիւնը և բարձրութիւնը մինչև աշխարհիս վերջը հաստատ և անսասան պահէ, և Նորին Կայսերական Մեծութեան հանգստապարգև հովանաւորութիւնը բոլոր հպատակաց վրայէն յաւիտեանս անպակաս ընէ։ Այս մասին ամենեւին զգացած կատարեալ ուրախութեան ու ցնծութեան հազարերորդ մասը յայտնել անկարելի ըլլալով, այս կերպիւ մեզ շնորհուած բարձրագոյն շնորհաց և Կայսերական բարեաց համար գոնէ մեկ ջնջին շնորհակալութիւն մը ընելու բաղձանքնիս ցուցընելու մտօք այս աղերսագիրը մատուցանելու կը փութամք։

Կը խնդրեմք խոնարհաբար Ձեր Վսեմութենէն, որ բարեհաճիք մեր ակնածական խոնարհ շնորհակալեաց և հաւատարիմ հպատակութեան հաւատքը Վեհափառ և Աստուածաւոր Սուլթանին յայտնելու, և այս մասին հրամանն ու բարութիւնը Ձեր Վսեմութենէն կախեալ է։

9 ռամազան 1269 (3 յունիս 1853)

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

— Դարդանէլէն ամսոյս 10էն կը գրեն։

« Գաղղիոյ նաւախումբը Անգղիոյ նաւախմբին հետ Պէշիքէի նաւահանգիստը միանալէն հետէ երկուքուն պաշտօնէից և նաւաստեաց մէջ կատարեալ սէր և համաձայնութիւնը կը տիրէ, և անդադար իրարու քաղաքավարութեան նշաններ կը ցուցունեն։

« Ամսոյս 8ին, որ Անգղիոյ Վեհափառ Վիքթօրիա թագուհւոյն արքայական աթոռը նստած օրին տարեդարձն էր, երկուց տէրութեանց բոլոր նաւերը գոյնզգոյն դրօշակներով զարդարուեցան։ Կէսօրին 21 թնդանօթ արձակուելով թագաւորական ողջոյնը տրուեցաւ, և բազմաթիւ նաւերը զատ զատ թնդանօթ նետելով, կարծես թէ իրարու հետ կը պատերազմէին այն ուրախալի տօնախմբութիւնը կատարելու ժամանակնին։

« Երեկոյին Տընտաս ծովապետը իւր հեծած նաւուն մէջ փառաւոր սեղան պատրաստել տալով երկու նաւախումբերուն Հրամանատարները և բարձր աստիճանի Պաշտօնեաները, նաև երկուց տէրութեանց Դարդանէլ նստող հիւպատոսները հացկերութի հրաւիրեց։ Ընկերք բարեկամութեան և սրտակցութեան շարունակ ապացոյցները անպակաս էին այս խնջոյից մէջ։ Անգղիոյ թագուհւոյն, Գաղղիոյ Կայսեր և Վեհափառ Սուլթանին կենացը համար գինի խմելու առաջարկութիւնները ամէն հրաւիրելոց կողմէն մեծ սիրով և շատ բարեմաղթութիւններով ընդունուեցան 'ի ձայն բարձրաշուինչ թնդանօթաց և ներդաշնակաւոր նուագարանաց, որոնք ազգային եղանակները կը հնչեցընէին։ Գաղղիոյ նաւախմբին հրամանատար Լա Սիւս ծովապետը համառօտ ճառ մը խօսելով Տնտաս ծովապետին և անոր պաշտօնէից յայտնեց թէ գաղղիացի ծովային պաշտօնեաները որչափ շնորհակալ էին իրենց եղած հիւրընկալութեան համար, և երկու տէրութեան նաւախմբերուն ամէն բանի մէջ, ամէն տեղ և ամէն ժամանակ բարի միաբանութեան շարունակութիւն մաղթելով Գաղղիոյ և Անգղիոյ նաւախմբերուն 'ի սրտէ միաբանը համար գինի խմել առաջարկեց։

» Տնտաս ծովապետը խօսիլ սկսելով՝ իւր հիւրերուն շնորհակալութիւն ըրաւ, և յիշեալ առաջարկութիւնը սրտեռանդն սիրով ընդունելուն համար մեծ գոհութիւն ցուցուց, և ըսաւ « Բոլոր սրտովս այս միութեան աշխատելու եմ և համոզուած եմ որ Անգղիոյ ծովային պաշտօնեաները ամէն բան պիտի ընեն, որ Գաղղիացի ծովապետին մաղթանաց կատարումը տեսնուի, և ամենեւին չեմ երկբայիր, որ եթէ Գաղղիոյ և Անգղիոյ կառավարութիւնները բարեկարգութեան և քաղաքակրթութեան գործոյն համար միաւորուած ըլլալով՝ միշտ սրտով բարեկամ և դաշնակից ըլլան, այս երկու տէրութիւնները բոլոր աշխարհի դէմ դնելու կարող կըլլան։ »

— Թրինիթի Հաուս ընկերութեան տարեկան հացկերոյթը Վեհափառ Թագուհւոյն կողակից Ալպէրթ իշխանին նախագահութեամբ կատարուեցաւ։ Անգղիոյ ծովային և ցամաքային զօրաց առողջութեանը համար գինի խմել առաջարկելով՝ Ալբէրթ իշխանը ըսաւ։

« Այս երկու զօրաց պաշտպանութեամբն է որ Անգղիացի ազգը հարստութեան և կարողութեան այնպիսի աստիճան մը հասած է, և այնպիսի ընդարձակ երկիրներ ձեռք բերած է, որ պատմութեանց մէջ նմանը չկայ։

« Մենք հարուստ, յաջող, գոհ և հետեւաբար 'ի բնէ խաղաղասէր եմք։ Ամէն օր աւելի լուսաւորեալ և աւելի կրօնաւոր ըլլալու վրայ ենք (գոնէ այնպէս կը յուսամ), և օրէ օր խորին համոզում մը կստանանք, որ Ամենողորմած Նախախնամութեան մեզի առատութեամբ շնորհած բազմաթիւ բարիքը գործածելու, ամենէն բարձր նպատակնիս խաղաղութեան օրհնութիւնները հաստատ պահել և ընդարձակել ըլլալ պէտք է։

« Այսու ամենայնիւ կը յուսամ որ երբէք չպիտի գայ այն օրը, որ հարստութեանց և հաճութեանց վայելչութիւնով բաւական զօրանալով, կամ թէ հասակի ծերութեամբ բաւական տկարանալով՝ մեր վայելչութիւնները և հարստութիւնները չը կորսնցունելու ողորմելի փափաքով ականջնիս գոցենք պատւոյ և պարտաւորութեան կոչին

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

Ճանապարհորդութիւն յԵրուսաղէմ։

Շարունակութիւն տե՛ս թիւ 64։

Միւս օրը Լատինացւոց վանքը գացինք, որն որ Յոպպէի բացած (Եաֆա) դռնէն ներս մտնելուդ պէս ձախ կողմդ կիյնայ. մեծութիւնը մեր Հայոց վանքին չափ չկայ բայց չափաւոր է։ Եկեղեցին վանքին մէջն է (աս եկեղեցւոյն տեղը Քրիստոս իւր 12 աշակերտներովը կերակուր կերեր է) և նոյն օրը Սուրբ Աստուածածնայ տօնը ըլլալով զարդարուած էր։ Հինգ խորան ունի, և մէջը գտնուած հարստութիւնը ամէն ազգաց եկեղեցիներէն աւելի է կըսեն։ Աւագ խորանը բոլոր արծաթով ծածկուած է, դասին մէջ երկու լուսակալ կայ, որոնք չորս կանգունի չափ բարձրութիւն ունին, և ծանրութիւննին 120 հոխայ է ըսին, վրան վերէն 'ի վար հրեշտակներ կան, ամէնը արծաթ։ Ինչ ըսեմ. որ կողմը դառնաս, ոսկի, արծաթ և մարգարտազարդ գլխարկներ կը տեսնես։ Սուրբ Լուդովիկոս (Սէն Լուի) Գաղղիոյ թագաւորը և ուրիշ իշխանք թագաւորք և մեծամեծք Երուսաղէմ եկած ատենին՝ ինչ որ ոսկիէ արծաթէ և մարգարտէ շինուած աղնիւ յիշատակներ տուեր են, մինչև աս օրս ամբողջ կը տեսնուի։

Միւս երջանկէս Լատինացիք ոսկւոյ և արծաթի կողմանէ հարուստ են; և Յոյնք անշարժ կալուածքէ. Հայոց ունեցած ինչքը թէպէտ միւսներուն նայելով փոքրագոյնն է, բայց ամենէն ալ աւելի կը համարուի, ինչու որ միւս երկու ազգերը տէրութիւններ ունին, որոնք 'ի [illegible] իրենց վանքերուն կուտան, բայց մերինը միայն ժողովրդեան 'ի փառս Աստուծոյ շնորհած փոքրիկ նուէրներով հաւաքուած է. այս ծրուան չափաւոր հարստութիւննիս ազգին պարծանքն ու բարեպաշտութեան ապացոյց են։

Լատինացւոց վանքին մօտ ուրիշ նոր վանք մըն ալ կայ Նոր տուն (քազա նուօվա) անունով, ուր Հռովմէադաւան ուխտաւորները կը նստին։

Լատինացւոց վանքին մօտերն է Յունաց վանքն ալ։ Աս ալ շատ մեծ ու Եկեղեցին մէջն է։

Սիօն լերան վրայ Ամերիկացւոց վանքն ու եկեղեցին կայ, որուն շինուածքը նորաձև ըլլալով՝ գրեթէ շատ գեղեցիկ տեսարան ունի։ Ասիկայ Հայոց վանքին ճամբուն ըսկիզբն է։

Յոպպէի դռնէն դուրս վար իջնալով՝ շուկային մէջէն անցանք, և Սուրբ Յարութեան Եկեղեցին ձախ կողմը Սուրբ Հեղինէի շինել տուած հիւանդանոցը գացինք, որն որ Պետրոս Առաքելոյն բնակած տեղն է։ Դրսի պատերը ամբողջ մինչև աս օրս մնացած են. բայց ներսի դին աւերակ ըլլալով՝ ուղտերուն ախոռն ըրած են։

Հիւանդանոցի համար Սուրբ Հեղինէի շինել տուած չորս հատ մեծ կաթսաները (գազան) մինչև աս օրս կեցած են և ամէն մէկը չորս չորս ունկունք ունին։

Քաղքին մէջ տեսնելու կամ ստորագրելու Սուրբ Յարութեան Եկեղեցին մնաց. բայց նախ և առաջ՝ քաղքին և բնակչացը վրայօք փոքր ինչ տեղեկութիւն տալով՝ անկէ ետքը Սուրբ Յարութեան մէջ մտնենք։

Երուսաղէմայ այս օրուան բնակիչքը 25,000ի չափ կ'ըլլայ, որոց կիսոյն չափ Հրեայք, 4,500ը Քրիստոնեայք և մնացածը Մահմէտականք են։ Աս բնակիչներուն գրեթէ ամէնն ալ (բաց 'ի օտարականներէ և քաղքին քանի մը մեծամեծներէ) անկիրթ ու կոշտ և իրարու թշնամիք են, առուտուրնին [illegible] կերպ կերպ շինուած տուփեր և վարդարաններ են. բայց գլխաւորաբար ձէթ և մետաքսեղէն բաներ են։ Այս վաճառականութիւնը 'ի հարկէ բաւական ընդարձակ է; ինչու որ տարուէ տարի աշխարհի ամէն կողմերէն ուխտաւորաց բազմութիւն կուգայ; ատեն կըլլայ որ կերակուրի համար նեղութի կը քաշեն։ Հրեայները տեսակ մը վաճառականութիւն ունին, որ Եւրոպացւոց ալ յայտնի չէ. կերթան առաջ Լատինացւոց « Մենք Քրիստոնէութեան ճշմարիտ ըլլալը գիտենք բայց մեկ երկու հազար դահեկան պարտք ունիմք » ըսելով այն ստակը կառնեն, իբր թէ Քրիստոնեայ կըլլան. քանի մը ամիս Լատին ձևանալէն ետքը, Յունաց կերթան « Ձեր հաւատոյն ճշմարիտ և ուղիղ ըլլալը գիտցանք » ըսելով քանի մը ամիս հոն կը կենան ձրի կուտեն կըխմեն, քանի մը հարիւր դահեկան ալ անոնցմէ կառնեն. յետոյ կարգը բողոքականութեան կուգայ, նոյն խորամանկութիւնը կը բանեցընեն ու ամենէն ետքը նորէն Հրեայ կըլլան։

Մնացեալը հետևեալ թուով

հրաւիրանաց ։ » (Ծախահարութիւնք)

Կեյլէն ցամաքային և ծովային զօրք Անգլիոյ։

— Ամսոյս 10ին չորեքշաբթի երեկոյ Զմիւռնիոյ մէջ ցաւալի դիպուած մը պատահեր է, որ շատ դժբաղդ հետեւանք ունեցեր է ։ Առաջին պատճառը տեղւոյն Աւստրիացի հիւպատոսն է եղեր, որ ընդ դէմ քաղաքական օրինաց և Օսմանեան Կայսերական Տէրութեան իրաւանց հակառակ վարուեր է կըսեն այս եղելութեան մէջ, որն որ Իզմիրի Իմփարսիալ լրագրին պատմածին պէս այս տեղս կը գրեմք ։

«. . . . Հունգարացի Քօսութին ընկեր Մարթէն Քօսթա, որ անոր հետ Քէօթահեա պահուած և ետքը Ամերիկա ղրկուած էր, քանի մի ժամանակէ հետէ Զմիւռնիա դարձեր էր ։ Աւստրիոյ հիւպատոսը անոր դարձը իմանալով, զոր տեղւոյս կառավարութիւնը չէր գիտեր, առանց իմաց տալու հրաման ըրաւ որ բռնեն փախստականը ։ Հետեւաբար մէկ շատ զինուորեալ նաւավարներ չորեքշաբթի երեկոյին յանկարծ ծովեզերեայ սրճատուն մը գացին, ուր Քօսթան կը գտնուէր, վրան յարձակեցան և բռնի տանել ուզեցին ։ Քօսթան քաջութեամբ պաշտպանեց զինքը և ձեռքերնուն ազատուելով՝ ծովը նետուեցաւ. բայց նաւավարները ետեւէն վազեցին, և դաշոյնով վախցընելով անձնատուր ըրին զինքն ու նաւակով մը Աւստրիական Հիւսար անուն պատերազմական Պրիք նաւը տարին ։

«Այս եղելութեան լուրը գիշերը և հետեւեալ օրը տարածուելուն պէս խիստ գրգռութիւն մը յայտնուեցաւ ։ Շատ մը մարդիկ որոց ապահովութիւնը այս կերպիւ վտանգի մէջ կ'իյնար, հարկաւ վախցան . ուստի և հասարակաց կարծիքը գրգռելու մասնակից եղան ։ Պանկատալից պահանջմունքներ ծագեցան . մանաւանդ Միացեալ Նահանգաց հիւպատոսարանի կողմէն, պէտք եղած միջոցները 'ի գործ դրուեցան, և յիշեալ նաւահանգիստը գտնուող Սէն Լուի ամերիկացի Քօրվէթ նաւուն հրամանատարը Հիւսար նաւուն վրան գնաց որ Քօսթան տեսնայ ։ (Յայտնի է որ այս հունգարացին Ամերիկա գացած ըլլալով՝ երկրին օրինօք Միացեալ Նահանգաց հասարակապետութեան հպատակ կը համարուի ։)

«Օրը այս պէս գրգռանօք անցնելով, երեկոյին ուշ ատեն Աւստրիացի պատերազմական պաշտօնեաներէն երեքը Անգղիացի հիւպատոսարանին նաւամատոյցը եղած մեծ սրճատունը նստած ժամանակնին՝ Օսմանեան երկիրներուն մէջ ապաստանող քաղաքական փախստականներէն տասնուհինգ անձինք վրանին յարձակեցան ։ Ասոնց դէմ դնելը անկարելի էր ։ Աւստրիացի պաշտօնեաներէն մէկը կրցաւ փախչելու, երկրորդը չարաչար ծեծ կերաւ, և երրորդը, որ երիտասարդ մըն էր, մէկ կողը դաշոյնի վէրք մը ընդունելով՝ ազատուելու համար ինքզինքը ծովը նետեց և անյայտացաւ ։ Գիշերուան մէջ երկար ժամանակ ծովուն մէջ փնտռեցին, բայց չի կրցան զինքը գտնել ։ Միւս օրը միայն առաւօտուն երիտասարդ պաշտօնէին անկենդան մարմինը ջուրէն հանուեցաւ ։ Այս եղեռնագործութիւնը ամենուն արհամարհանացը առարկան եղաւ . . . . »

Այս ցաւալի դիպուածը կիրակի օր Կոստանդնուպօլիս իմացուելով Բարձրագոյն Դուռը հարկաւոր գտաւ Արդարութեան Բարձրագոյն Ատենին անդամ Մեծարոյ Հէքիմ Էֆէնտին Զմիւռնիա ղրկել, որ տեղն 'ի տեղը մանրամասն տեղեկութիւններ առնայ և Կայսերական կառավարութեան հաղորդէ ։

Կըսեն թէ Ամերիկացի Նաւապետը իւր տէրութեան իրաւունքը պաշտպանելու պարտաւորութենէն ստիպեալ՝ Աւստրիոյ հիւպատոսին դէմ բողոքեր է, և պահանջեր է որ մինչև բանտարկեալը իրեն յանձնուիլը և պաշտօնական կերպիւ հատուցում ըլլալը Աւստրիացի Պրիքը Զմիւռնիոյ նաւահանգիստէն դուրս չելլայ ։ Կըսեն նաև թէ Բարձրապատիւ Ալի փաշայն ալ, որ Կայսերական տէրութեան իրաւունքն ու պատիւը պաշտպանելու օրինաց քաջ հմտութիւն ունի, արգիլեր է որ Աւստրիացի նաւը չի մեկնի, և Բարձրագոյն Դրան որոշումը սպասէ ։

— Կիրակի գիշեր 'Նախարարաց ժողով մը եղաւ Բարձրապատիւ Եպալքօսի Էմիրկէնի ծովեզերեայ պալատը, Կայսերական տէրութեան այժմեան վիճակին մէջ պաշտպանութեան միջոցներուն վրայօք խորհրդակցելու համար ։

— 'Նոյն օրը Աւստրիոյ դեսպան Մօսիէօ տը Պրուք արտաքին գործոց 'Նախարար Բարձրապատիւ Րէշիտ փաշային ծովեզերեայ պալատը գնաց և երկար խորհրդակցեցաւ ։

Ռուսիոյ դեսպանը երկուշաբթի օր Չըրաղանի Արքունի պալատը երթալով՝ Վեհափառ Սուլթանին ներկայանալու պատիւ ունեցաւ և 'Նորին Մեծութենէ սովորական մարդասիրութեամբ ընդունուեցաւ ։

— Երեքշաբթի օր ալ Ամերիկայի Միացեալ 'Նահանգաց գործակատար Միսթըր Պրաուն յիշեալ Փաշային այցելութեան գնաց ։

Կը կարծուի թէ այս այցելութիւնները Զմիւռնիոյ մէջ պատահած դէպքին վրայօք եղած են ։

— Երեքշաբթի առտուն Պալթալիմանըյի նաւամատոյցը պահապան զինուոր մը ծովը լուացուելու ատեն, յանկարծ ոտքը սահեր ու ջուրերուն մէջ խեղդուեր է ։

— 'Նոյն օրը Անգղիոյ Թագուհւոյն Արքայական Թագով պսակուելուն տարեդարձը ըլլալով՝ Անգղիացի Ռօօֆ պատերազմական շոգենաւը նոյնպէս և Օսմանեան, Գաղղիացի, և Հօլանտացի շոգենաւերը գոյնզգոյն դրօշակներով զարդարուեցան և կէս օրին Թնդանօթաց արձակմամբ տօնախմբութիը կատարեցին ։

— Շաբաթ օր Թունուզի պատերազմական շոգենաւը Մինօս անուն, որ Արքունի նաւարանը նորոգութիւն առնալով դուրս ելած էր, Մայրաքաղաքէս մեկնեցաւ յիշեալ երկիրը դառնալու ։ Մէհմէտ փաշայն ալ մէջն էր, որն որ Թունուզի Պէյին կողմէն յատուկ պաշտօնով մը եկած էր ։

— Ռուսիոյ Կայսեր Արդարութեան Նախարար Փանին կոմսը ամսոյս 12ին յատուկ պաշտօնով մը Փարիզ հասեր է Ս. Պետրսբուրգէն գալով ։

Ռուսաց տէրութե կողմէն օտար երկիրներ գտնուող դեսպաններուն և գործակալներուն շրջաբերական յայտարարութի մը ղրկուեր է, այժմեան Արեւելեան խնդրոյն վրայօք մեկնութիններ տալու միտօք ։ Յիշեալ շրջաբերականը ոչ Ռուսիոյ տէրութե իրաւունք կուտայ և ոչ յանցանք Բարձրագոյն Դրան ։

— Առողջութեան ժողովը Սիւրիոյ երկիրներուն մէջ շատ տարիներէ հետէ դիւրափոխիկ ախտեր չի գտնուելուն միտ դնելով՝ որոշեց որ այսուհետև յիշեալ գաւառէն մաքուր վկայականով եկած ապրանքը առանց մաքրանոցի արգելման (քարանթինայի) ազատ մտնեն տէրութեան երկիրները ։

Այս լուրը անշուշտ Սիւրիոյ հետ առեւտուր ընողներուն մեծ հաճութիւն տալու է ։

— Ռումէլիոյ սուրհանդակը կիրակի օր գալով լուր մը բերաւ թէ 10 հազար Առնաւուտներ կամաւոր զօրք գրուելով՝ արդէն Պալքանեան լեռները անցեր են Սիլիսթրիա երթալու և Կայսերական բանակին միանալու ։ Նոյն գաւառէն կամաւոր զօրաց ուրիշ գունդեր ալ ճամբայ ելեր են Պուլղարիստան երթալու ։

— Յունաստանի կառավարութիւնը շատ ժամանակէ հետէ 10,000 հատ հրացան ապսպրած էր Գաղղիոյ գործարաններուն, բայց ալքունի գանձուն խեղճ վիճակին պատճառաւ անոնց արժէքը վճարելու չի կրնալով՝ Գաղղիոյ տէրութենէն խնդրեր էր որ Յունաստանի փոխառութեան վերջին մասը ամբողջ վճարէ ։

Կը հաստատեն այժմ թէ Կայսերական կառավարութիւնը հրացաններուն ղրկուիլը արգիլեր է, և Յունաց կառավարութեան ամենևին ստակ մը փոխ տալու դիտաւորութիւն չունի ։

— Անցեալ երեքշաբթի օր Ղալաթիոյ մէջ յոյն մը դանակով խրխած մը զարկաւ սպաննելու դիտաւորութեամբ, բայց միայն թեը կրցաւ սաստիկ վիրաւորելու, և ոստիկանութեան գործակալաց ձեռքը ինկաւ ։

— Երեքշաբթի առաւօտուն Յոնիացի նաւաստի մը Ղալաթիոյ Հալիլ փաշա խանին փողոցը իւր նաւապետը ըսպաննեց չորս դանակի հարուածով ։

Մարդասպանը առնելքի համար կափէճ մը գրգռուելով այս եղեռնագործութիւը ընելէն ետքը փախեր է նէ ալ ոստիկանութեան գործակալ մը ետեւէն հասնելով բռներ, և Ղալաթիոյ կառավարչին յանձներ է ։ Ինկից ալ Անգղիոյ հիւպատոսարանը ղրկուեր ու բանտարկուեր է ։

— Անցեալ շաբաթ գիշեր ալ մէկ սոսկալի եղեռնագործութիւն մը եղաւ Պէյօղլուի կողմը Եէնիշէհիրի տան մը մէջ ։ Երկու յոյն կանայք իրենց սենեկին մէջ խեղդուած գտնուեցան, որոց մէկուն ստակներն ալ գողցուած են ։ Այս մարդասպանութեան յանցաւորները երկու խրուածներ են, որոց մէկը արդէն ոստիկանութեան ձեռքը անցաւ ։

— Երկուշաբթի գիշեր Կոստանդնուպօլսոյ Ուզուն չարշըյի գլուխը հրկիզութիւն մը պատահելով՝ եօթն ութ տուն այրեցան ։

— Քանի մը ժամանակէ հետէ Ոստիկանութեան գործակալները երեք վտանգաւոր գողերու ետեւէ էին, որոնք առջևնին տղայ մը ձգելով տուներուն դըռները զարնել կուտային և ներսը մարդ չեղած ժամանակը կը մտնէին ու կը կողոպտէին ։ Այս մօտերս յիշեալ գողերէն մէկը ձեռք անցած էր, կիրակի օր ալ միւս երկուքը Քիրէճ քափուսին բռնուեցան ։

— Մեր Յարգոյ Թղթակիցը Պլկէճիկէն յունիսի 14ին հետեւեալը կը գրէ ։

«Քաղաքիս առեւտրական վիճակը այս օրերս պիտի սկսի հոգի առնուլ . Նոր մետաքսի խոզակները մինչև 5—10 օր պիտի կատարելագործին, և անկէ հետև մետաքսի առեւտուրն ալ կը բացուի, զոր Տէր շահաւէտ արասցէ ։ Տրտմութեամբ կը տեսնեմք որ այս տարուան մետաքսի հունձը դժբաղդաբար անցեալ տարուան կիսոյն չափ պիտի ըլլայ . և սոյն ալ այնչափ մաքուր և սպիտակ չը պիտի կրնայ ըլլալ . որովհետև շերամները սկիզբէն հետէ վնասուած ըլլալուն՝ աղէկ խոզակ չեն հիւսեր որ անկէ սպիտակ մետաքս քաշուի . ինչ և իցէ բաղդը այսքան պարգևեց մեզի այս տարի ։

«Ամիոնը այս կողմերը 10—15 օրէն հետէ սկսաւ ելլել նորը, և 'ի սկզբան կը վաճառուէր 110էն 120 ղուռուշ օխան՝ իւրաքանչիւր վաճառանոցը միայն 4—5 օխայ ապրանք ելլելով . բայց հիմայ որ սկսաւ առատօրէն ելլել և ծախուիլ, գինը բաւական բարձրացաւ 130էն մինչև 140 ղուռուշ, որոյ առաւել ևս բարձրանալուն ամենևին տարակոյս չի կայ ։ Այս տարի յիշեալ ապրանքին ալ բաւական վնասներ հասաւ . մէկ կողմէն անձրևը և միւս կողմէն մարախը հնձոյն գրեթէ կէսը կամ քիչ մը աւելի Թողուցին . առ այժմ առեւտրական լուրերնիս յիշեալներն են, և քիչ օրէն ետքը խոզակին և մետաքսի առուտուրը բացուելուն պէս ինչպէս ծախուելուն և ինչ վիճակի մէջ գտնուելուն լուրերն ալ մի ըստ միոջէ Ձերում Ազնուութեանը, եթէ բարեհաճելու ըլլաք, պիտի հաղորդեմք՝ Ձեր պատուական օրագրոյն միջոցաւ հրատարակելնուդ համար յօգուտ հասարակաց ։ »

— Հրէից ազգին շնորհուած Կայսերական հրովարտակին համար Խախամպաշըի կողմէն Բարձրագոյն Դուռը բերուած շնորհակալութե նամակին թարգմանութիւնն է ։

«Ամենաբարձրեալն և ամենարդարն Աստուած մինչև աշխարհիս վերջը Օգոստափառ և Մեծազօր Սուլթանը, մեր և աշխարհի բարերար Տէրը Կայսերութեան աթոռոյն վրայ հաստատ և անսասան պահեսցէ . ամէն ։

Այս խոնարհ ծառանուդ և հնազանդ ազգիս արեգական պէս յայտնի է, թէ 'Նորին Կայսերական Մեծութիւնը ամենահարկաւոր բան կը համարի որ ամենևին մէկու մը կողմէն արգելք չըլլայ և մէկը չը խառնուի յառաջմանէ 'ի վեր Կայսերական բարութեամբը ապաստանուած ամէն դասու հպատակներուն հանդարտութեանն ու հանգստութեանը և կրօնական գործոցը ։ Ուստի ինչպէս որ մեր հաւատարմութե պարտաւորութիւնն է, Վեհափառ Կայսեր կենաց և փառաց երկարաձգութեանը համար գիշեր ցորեկ աղօթք ընելով կը զբաղիմք և կը փառաւորեմք ։ Այս անգամ ալ բարութեամբ և ողորմութեամբ խոնարհ ծառանուդ ձեռքը շնորհուած Կայսերական Բարձրագոյն Հրովարտակը ժողովով ընդունելով՝ ազգիս գլխաւորաց, հոգաբարձուաց, ժողովրդապետաց և Սինակոկայի խախամներուն ներկայութեանը բացինք և կարդացինք, և Բարձրագոյն հրամանին համեմատ ամենուն պատուիրեցինք որ իւրաքանչիւր ոք հնազանդութեամբ ունկն դնէ, և ծանուցինք որ հակառակ վարուողները պէտք եղած պատիժը կրելու համար Բարձրագոյն Դուռը պիտի իմացընենք ։ Այս օրուան ժամանակս խոնարհ ծառանիդ և այս վաղեմի հաւատարիմ ազգը շատ աւելի ուրախ եմք, և առաջուընէ աւելի ամէն տեսակ հանգստութեան և հանդարտութեան մէջ կը գտնուիմք ։ Ինչպէս որ մեր ծառայութեան պարտաւորութիւնն է, մեք մեծ ու պզտիկ գիշեր ցորեկ Վեհափառ Սուլթանին կենաց և Կայսերական փառաց յարատեւութեանը աղօթելու կը պարապիմք, և շնորհակալութե համար այս խոնարհ աղերսագիրս կը մատուցանեմք ։ Ձեր Վսեմութիւնը այսպէս գիտնալով, հրամանը ձերն է լոտ ամենայն մասին ։

— 'Նախընթաց թերթով սխալմամբ ըսուած էր թէ Մէհմէտ Ալի փաշայն և Մէհմէտ Ռիւշտի փաշայն հինգշաբթի օր Վառնա գացին, փոխանակ ըսուելու երկուշաբթի օր Սև ծովու նեղուցէն դուրս Գարապուրուն գացին Կայսերական զօրքը աչքէ անցընելու և ճամբայ ձգելու ։

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ԱՐԱՊԵԱՆՑ